

PORADNIK METODYCZNY DLA NAUCZYCIELI „METODY AKTYWIZUJĄCE NA EKONOMII W PRAKTYCE”

ROZDZIAŁ 5. 28 SPOSOBÓW NA CIEKAWĄ LEKCJĘ

Oddajemy w Państwa ręce „28 sposobów na lekcję” w dwóch postaciach - drukowany zestaw na biurko oraz poradnik internetowy. Jesteśmy oczywiście świadomi, że to, czy lekcja jest dobra i ciekawa zależy od wielu rzeczy. Niektóre z nich są w rękach nauczyciela, niektóre – samych uczniów i uczniów. Wiadomo też, że nie ma jednego uniwersalnego przepisu, według którego należy zawsze prowadzić zajęcia. Istnieją natomiast modele dobrych lekcji, które, choć różnią się w szczegółach, mają kilka wspólnych elementów. Są to: zaplanowanie zajęć i przygotowanie materiałów do lekcji; przedstawienie celów i zaciekawienie uczniów; określenie kryteriów sukcesu oraz systematyczne zbieranie informacji, co już potrafią; skupienie uwagi na tym, co najważniejsze i dopasowanie do tego aktywności klasy; a wreszcie – podsumowanie i domknięcie zajęć.

I dopiero na takie „rusztowanie” warto nakładać różne formy pracy z uczniami, dbając, by były one odpowiednie do zamysłu nauczyciela, celów lekcji i potrzeb klasy. Takich sposobów na lekcję jest wiele – tu wybraliśmy 28 najczęściej stosowanych i najbardziej – naszym zdaniem - uniwersalnych. Chcemy ułatwić Państwu planowanie i prowadzenie zajęć i dlatego każdemu sposobowi towarzyszy kilka przykładów, jak wprowadzić go na zajęcia oraz krótki opis tej formy pracy. Wyszliśmy z założenia, że większość polskich nauczycieli słyszała już o tych sposobach, zbieramy więc tylko najważniejsze rzeczy, odsyłając zarazem do innych publikacji o metodach nauczania.

Polecamy szczególnej uwadze dwie tabelki – tę na str. ..., która pokazuje przykładowy schemat lekcji oraz na stronie ..., gdzie znaleźć można wskazówki, jakie metody pracy najlepiej pasują do poszczególnych elementów zajęć. Planując lekcję można posłużyć się naszym materiałem, by wybrać najbardziej odpowiednie sposoby, zaś w trakcie lekcji - korzystając z drukowanej wersji – w jasny sposób komunikować uczniom i uczniom, co teraz będzie się działo i co będą robili.

Wystarczy w tym celu otworzyć książeczkę na odpowiedniej stronie, pokazać klasie i postawić na biurku/stoliku aż do chwili zmiany sposobu pracy. Odpowiednio rozłożony i ustawiony w widocznym miejscu „sposobnik” będzie przypominał, w jak różnorodny, a równocześnie przemyślany sposób można prowadzić zajęcia i ułatwiać zmodyfikowanie toku zajęć, jeśli okaże się, że wymyślony plan nie działa....

Na ostatnich dwóch stronach w drukowanym materiale zostawiliśmy miejsce na wpisanie innych, stosowanych przez Państwa sposobów - zdajemy sobie sprawę, że tych pustych stron mogłoby być kilkadziesiąt. Życząc ciekawych i udanych lekcji ze „sposobnikiem”, zachęcamy równocześnie, by dzielić się z nami swoimi uwagami i doświadczeniami w korzystaniu z tego prostego, ale użytecznego narzędzia.

Mamy zamiar stopniowo rozszerzać ten zestaw, a także opracować dodatkowe materiały – karty pracy indywidualnej, w parach i zespołowej oraz wskazywać powiązane z nimi narzędzia i aplikacje komputerowe.

„Sposobnik” w wersji drukowanej dostępny jest w Biurze CEO do wyczerpania nakładów; można go także samemu wydrukować i złożyć.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

1. DOMYŚL SIĘ/ODGADNIJ

- Spróbujcie się domyślić, czego będziecie się uczyć na dzisiejszych zajęciach.
- Przeczytaj ten cytat i domyśl się, o czym będziemy dziś rozmawiać. Zapisz to na kartce; potem sprawdzisz, czy twoje przypuszczenia okazały się trafne.
- Przyjrzyjcie się schematowi na tablicy i na podstawie informacji z poprzednich zajęć spróbujcie wymyślić, dlaczego...
- Jak sądzisz, dlaczego na tym zdjęciu/ilustracji/filmie/rysunku...
- Odgadnijcie, co jest w środku tego pudełka/probówki/torebki).
- Jak myślicie, dlaczego prosiłam/prosiłem o wyszukanie w internecie/w literaturze/gazetach/w parku takich właśnie przykładów?

Uwaga: Ten sposób pracy można wykorzystać zarówno na początku zajęć – by zaciekawić u/u tematem, jak i podczas lekcji - by dodać energii, podnieść „temperaturę” lub po prostu rozbudzić ciekawość u/u. Zagadki i niedopowiedzenia to dobry sposób na włączenie u/u myślenia: nauczycielki/nauczyciele (dalej: n/n) – zamiast wszystko po kolei tłumaczyć – mogą od czasu do czasu powiedzieć: „spróbujcie sami wymyślić, jak to zrobić” albo: „jak myślicie, skąd oni to wiedzą?”. Nic też nie stoi na przeszkodzie, by taką zachętą do odgadnięcia czegoś lub prośbą, by przewidzieć, co będzie dalej, zakończyć zajęcia. Dzięki „napięciu poznawczemu” uczniom będzie łatwiej zapamiętać tę lekcję i... wciągnąć się w następną.

2. PYTANIE BEZ ODPOWIEDZI

- A teraz zadam pytanie, na które nie musicie odpowiadać. Zapiszcie je, bo będzie nam ono towarzyszyło aż do końca tych zajęć/tego działu.
- Na to pytanie nie ma jednej właściwej odpowiedzi. Każdy/każda z was może zatem podać własną.
- Na to pytanie nie ma jednej prawidłowej odpowiedzi – wszystko zależy od punktu widzenia tego, kto jej udziela.
- To pytanie nie jest proste. Zanim zastanowimy się, jak można na nie odpowiedzieć, spróbujcie sformułować je po swojemu, pamiętając jednak, by używać terminów, które poznaliście na tych i poprzednich zajęciach....
- Pytanie to do dziś wywołuje spory – jedni uważają, że..., inni zaś dowodzą, iż...
- Spróbujcie wymyślić związane z tym tematem pytanie, na które może być kilka różnych odpowiedzi.

Uwaga: „Pytanie bez odpowiedzi” może pełnić różne funkcje, stając się np. pytaniem kluczowym otwierającym zajęcia czy cykl zajęć (np. „Skąd się wzięła materia i co się z nią kiedyś stanie?”) lub też pytaniem podczas lekcji, które pokazuje różne interpretacje tego samego zjawiska (np. „X to bohater czy zdrajca?”), sprzeczności czy niepewność, z którymi u/u zbyt rzadko są w szkole konfrontowani, a które tak często towarzyszą nam w prawdziwym życiu. Może także stanowić wstęp do dyskusji klasowej/rozmów w małych grupach, a nawet do zadania domowego, otwierając u/u pole do własnych rozważań, które zawsze ciekawiej jest prowadzić, gdy

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

wiadomo, że nie ma jednej właściwej odpowiedzi („Dlaczego tak wielu Polaków nie chodzi na wybory?”) albo, że odpowiedzi nikt jeszcze nie zna („Jak nowe technologie zmieniają szkołę”).

3. CELE, CZYLI CZEGO I PO CO SIĘ UCZYMY

- Oto dwa/trzy główne cele dzisiejszych zajęć – przeczytajcie je i sprawdźcie, czy dla każdego jest jasne, jaki efekt chcemy osiągnąć.
- Spróbujcie przełożyć najważniejsze cele tej lekcji na własny język i sprawdźcie w parach, czy podobnie je „przetłumaczyliście”. Potem zapiszemy je wspólnie na tablicy.
- Wiecie już, czego będziecie się uczyć na kilku najbliższych zajęciach. Ale czy rozumiecie, po co się tego uczycie? Do czego może wam się to przydać? Dlaczego warto to wiedzieć/umieć? Pomyślcie chwilę i podajcie kilka powodów, dla których warto się tego nauczyć – zapiszemy je w e-portfolio/na tablicy/w naszym dokumencie „w chmurze” itp. Jeśli nie potraficie ich wskazać, ja wam w tym pomogę.
- Każdy z podanych tu celów zajęć spróbujcie zapisać w formie prostego symbolu. Gdy będziecie dalej pracować, przy kolejnych ćwiczeniach i aktywnościach dorysujecie na kartach pracy symbol celu, do którego najbardziej się odnoszą. Oczywiście niektóre zadania mogą łączyć się z kilkoma celami.

Uwaga: Z badań i obserwacji procesu uczenia się wynika, że dzieci, a właściwie ludzie w każdym wieku, szybciej i skuteczniej opanowują nowe umiejętności i wiadomości, gdy rozumieją, czego i po co mają się nauczyć. N/n powinni zatem zawsze podawać cele zajęć, a niekiedy nawet cele ważniejszych aktywności/zadań, po to, by uczniowie mogli zrozumieć sens ich wykonywania, powiązać z innymi wiadomościami i włączyć je w szersze struktury poznawcze oraz odnieść do własnych celów uczenia się. Cele nauczania poszczególnych przedmiotów na wszystkich etapach edukacyjnych określa podstawa programowa kształcenia ogólnego – są to tzw. wymagania ogólne i szczegółowe. Dzieci i młodzi ludzie potrzebują jednak bardziej konkretnych i bliższych „celów uczenia się”, osiągnięcia których oczekuje od nich nauczyciel na kolejnych zajęciach i przy wykonywaniu zadań. Nie lubią i często nie potrafią uczyć się „w ciemno”. Ważne jest więc, by cele konkretnych zajęć były zapisane w języku zrozumiałym dla u/u – można nawet formułować je wspólnie z uczniami albo prosić uczniów o przełożenie odpowiednich celów z podstawy programowej i podręcznika na ich własny język. Cele warto zapisać na tablicy (tradycyjnej lub interaktywnej) lub w innym widocznym miejscu i odwoływać się do nich podczas zajęć – dyskusji czy ćwiczeń, a także na ich zakończenie, sprawdzając, w jakim stopniu uczniom udało się je zrealizować.

4. CO TU JEST NAJWAŻNIEJSZE

- Zanim przejdziemy do zadania, chcę wam pokazać, co będzie najważniejsze w waszej pracy i na co powinniście zwracać szczególną uwagę.
- Po czym poznacie, że zadanie to wykonujecie dobrze? Oto tabelka z trzema/czterema kryteriami oceny i poziomami wykonania zadania – spojrzcie na nią i sprawdźcie, czy wszystko rozumiecie. Jeśli w trakcie pracy odkryjecie, że coś nie jest jasne, podejść do was i dokładniej to wytłumaczę.
- Oto tzw. kryteria sukcesu – każda praca, którą dziś wykonacie, powinna spełniać te warunki. Oceniając swoje wypracowania (rozwiązania, prezentacje, eseje, modele zjawiska, diagramy, mapy, karty obiektów) pamiętajcie, że na tym właśnie szczególnie nam zależy, innych rzeczy, np. staranności wykonania lub błędów interpunkcyjnych, możecie tym razem nie brać pod uwagę.
- A teraz przyjrzyjmy się wspólnie „nacobezu” – czyli temu, „na co będziemy zwracać uwagę” na dzisiejszych zajęciach (skrót pochodzi od pierwszych liter tego określenia). „Nacobezu” to jeden z najważniejszych elementów oceniania kształtującego (w skrócie - OK), czyli takiego, które pomaga się

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

uczyć. W OK ocenia się prace u/u podczas ich wykonywania po to, żeby je poprawić, a niepo to, by wystawić ocenę...

Uwaga: Ten sposób pracy pozwala zarówno u/u, jak i n/n skupić się na najważniejszych elementach, których dotyczy lekcja. Wybranie tylko kilku rzeczy, które stanowią będą kryteria sukcesu pracy u/u (a zatem także sukcesu osoby prowadzącej lekcję) stanowi swego rodzaju drogowskaz, a zarazem „filtr”, przez który uczniowie będą patrzeć na swoje działania (ćwiczenie, dyskusję, grę symulacyjną) i ich wyniki. Wyznaczenie ich pozwala też zrezygnować z zajmowania się wszystkim naraz, co jest nie tylko niemożliwe, ale też nieskuteczne. Centrum Edukacji Obywatelskiej od kilkunastu lat promuje – w ramach oceniania kształtującego – stosowanie „nacobezu”, czyli właśnie zestawu kilku elementów, które powinny znaleźć się w pracy u/u (np. przy rysowaniu planu pomieszczenia: zamieszczenie legendy oraz poprawne obliczenie i stosowanie skali). Więcej na temat oceniania kształtującego i „nacobezu” można dowiedzieć się z publikacji zamieszczonych w bibliografii.

5. ROZMOWA W PARACH/TRÓJKACH

- Porozmawiajcie o tym w parach: każda osoba mówi na zadany temat przez chwilę (2-3 minuty), a potem uważnie słucha rozmówcy.
- Znajdź dwie inne osoby i przedyskutuj z nimi, jak można wyjaśnić/zrozumieć/wykonać/sprawdzić/zmodyfikować...
- Po wysłuchaniu miniwykładu/przeczytaniu tekstu, instrukcji/obejrzeniu filmu itp., porozmawiajcie w parach/trójkach o tym, czego się dowiedzieliście, a następnie zapiszcie/narysujcie/wykonajcie schemat/zaprojektujcie własne doświadczenie.

Uwaga: Rozmowa w parach to jeden z najprostszych i równocześnie najskuteczniejszych sposobów, by włączyć wszystkich u/u w tok zajęć, uruchomić ich myślenie i pomóc skorzystać z wiedzy, umiejętności i pomysłów koleżanek i kolegów. Pomaga także utrzymać tempo i rytm lekcji. Taka wymiana myśli może dotyczyć różnych rzeczy – np. tego, co uważają za najważniejsze w tekście, jakie pytania mają do n/n, jak można rozwiązać jakieś zadanie, co ciekawego przeczytali poprzedniego dnia w książce/gazecie/internecie itp. Rozmowa może być naprawdę krótka (1-2 minuty na osobę) lub nieco dłuższa, zawsze jednak trzeba zadbać, by obie strony miały tyle samo czasu na wypowiedź (n/n dają sygnał do zmiany w parach).

6. POMYŚL I PODZIEL SIĘ

- Zanim zaczniesz rozwiązywać zadanie, zastanów się, jak rozumiesz... i podziel się swoimi wrażeniami/wnioskami z koleżanką/kolegą/klasą.
- Zanim odpowiesz na pytanie, pomyśl o tym chwilę samodzielnie i podziel się swoją opinią z innymi – sąsiadem(sąsiadką) z ławki/swoją grupą/całą klasą.
- Nie śpieszcie się z odpowiedzią. Dajcie sobie chwilę na wymyślenie rozwiązania, a dopiero potem przedstawcie je członkom swojej grupy/klasie.
- Nim przejdziemy do dyskusji w zespołach, niech każdy z was spróbuje samodzielnie sformułować i zapisać pytanie, które chciałby zadać autorowi wynalazku (książki/filmu/symbolu)/ekspertowi/koleżankom i kolegom.

Uwaga: „Pomyśl i podziel się” to na pozór banalny sposób pracy, który może jednak skutecznie wyrwać u/u z rutynowego trybu słuchania i patrzenia na tablicę, a następnie bezrefleksyjnego odpowiadania na pytania czy rozwiązywania zadań. Nawet kilkanaście/kilkadziesiąt sekund autentycznego namysłu przypomina u/u, że nie trzeba zawsze liczyć na tych, którzy jak zwykle zgłoszą się do odpowiedzi. Pomaga samodzielnie, w skupieniu zastanowić się nad zadaniem/problemem, znaleźć podobieństwa i różnice czy stworzyć metaforę jakiegoś

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

zjawiska. Dopiero po takim namyśle uczniowie mogą podzielić się swoim tokiem rozumowania, wnioskami, pytaniami z innymi: w parach/małym zespole/na forum całej klasy. Czas na myślenie – raz dłuższy, raz krótszy – można poprzedzić minigimnastyką, np. rozciąganiem się (najlepiej przy otwartych oknach).

7. BURZA MÓZGÓW/POMYSŁÓW/SKOJARZEŃ

- Zanim przystąpimy do omówienia tekstu/analizy zjawiska/oceny postaci, zastanówcie się chwilę, z czym wam się to kojarzy i dlaczego. Proszę was o krótkie wypowiedzi – zapiszę je hasłowo na tablicy/w komputerze.
- Zbierzemy teraz wszystkie pomysły, które przychodzą wam do głowy – każdy może zgłosić swoją propozycję, zanotujemy je, a potem zastanowimy się nad nimi i wybierzemy najbardziej sensowną (lub – w zależności od przyjętego kryterium - ciekawą/realistyczną/nawatorską czy najtańszą).
- Wypiszcie, pracując pojedynczo/w parach/w grupach, różne pomysły, które przychodzą wam do głowy, gdy zastanawiacie się nad rozwiązaniem tego problemu – od czego zacząć/w jaki sposób do tego podejść/jaka może być przyczyna/jak to skonstruować.

Uwaga: Burza mózgów to sposób pracy, który może służyć różnym celom i przybierać różne formy – od zbierania swobodnych skojarzeń związanych z nowym pojęciem (np. na początku zajęć), przez tworzony wspólnie „dywan pomysłów” na jakiś temat (u/u wypisują na karteczkach swoje pomysły, a następnie je przyklejają, łącząc w szersze kategorie), aż po klasyczną formułę twórczego myślenia nad trudnym do rozwiązania lub całkiem nietypowym problemem. Zawsze jednak chodzi o podobną rzecz: uruchomienie swobodnego myślenia i wypowiedzi u/u, wzajemne inspirowanie się i swobodne korzystanie ze wspólnego zasobu skojarzeń czy rozwiązań. Burza mózgów nie zawsze do tego prowadzi, niekiedy okazuje się, że dzieci/młodzi ludzie nie mają żadnych skojarzeń lub pomysłów w danej sprawie. Nie szkodzi – taka informacja też jest dla nauczyciela cenna - nie warto jednak ciągnąć tej sytuacji zbyt długo.

8. MINISONDAŻ/GŁOSOWANIE

- A teraz sprawdźmy, co wy sądzicie na ten temat. Kto uważa, że..., niech podniesie zieloną kartkę, a kto jest odmiennego zdania – czerwoną. Bądźcie gotowi wyjaśnić krótko innym, dlaczego tak sądzicie.
- Ciekawe, co myślą o tej sprawie osoby w waszym wieku? Sprawdźmy to na przykładzie waszej klasy.
- Kto chciałby wziąć udział w takim przedsięwzięciu? Co was do niego zachęca, a co zniechęca?
- Jak oceniacie swoje wiadomości/umiejętności po dzisiejszej lekcji? Kto uważa, że rozumie/potrafi/jest w stanie... – niech podniesie rękę do góry; ci, którzy nie są pewni – niech podniosą rękę do połowy; osoby, które mają poczucie, że tego nie rozumieją/nie potrafią wykonać – niech podniosą rękę z opuszczonym kciukiem.

Uwaga: Na koniec takiej minisondy warto poprosić, by kilkoro głosujących (np. 2-4 osoby) krótko uzasadniło swoje opinie oraz udzielić głosu przedstawicielom wszystkich opcji. Ich wypowiedzi – w zależności od tematu i celu takiej klasowej sondy - mogą być jedno- lub kilkudzaniowe. Do przeprowadzenia głosowania można także wykorzystać kolorowe kartoniki lub inne rekwizyty, którymi dysponują u/u (patrz także: „Światła”). Ten sposób pracy pozwala prowadzącemu zajęcia szybko zorientować się, jakie zdanie w danej sprawie mają u/u lub jak oceniają swoje umiejętności, a także w naturalny sposób rozpocząć rozmowę na ten temat, wyłowić z krótkich wypowiedzi u/u argumenty, które są dla nich ważne, lepiej rozpoznać oś sporu lub po prostu dowiedzieć się, co dla tych młodych ludzi jest ważne, samym u/u pozwala zaś sprawdzić, co sądzą inni.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

9. GŁOŚNE MYŚLENIE

- Spójrzcie, jak ja rozwiązuję takie zadanie. Najpierw zastanawiam się, o co w tym chodzi – czy jest to zadanie dotyczące zamiany jednego rodzaju energii na drugą, czy może raczej... Teraz sprawdzam, jakie informacje podano w zadaniu i jakie mamy niewiadome. Wszystkie dane zapisuję w formie symboli znanych z dotychczasowych zajęć, także niewiadome. Oj, chyba zapomniałam o wymiarach pojemnika – je też muszę zanotować. A teraz zastanawiam się, co naprawdę mówi mi informacja, że temperatura powietrza wzrosła o 2 stopnie Celsjusza. Hmm, o jaki rodzaj energii może tu chodzić...
- Przyglądam się tej rycinie/zdjęciu/planowi miasta/mapie i zadaję sobie pytanie... Ten fragment ilustracji pokazuje wyraźnie, że w tamtych czasach miasta budowano...
- Stajemy tu przed trudnym pytaniem: Czy większość ma zawsze rację? Czy w tym przypadku naprawdę wystarczy zagłosować i przyjąć werdykt większości? Przypomnijmy sobie, jak wyglądało głosowanie w starożytnych Atenach.
- Poprosimy teraz A., żeby pokazała nam, jak ona przystępuje do opisanego dylematu. Jakie jest twoje pierwsze wrażenie po lekturze tego opowiadania? Jak rozumiesz problem, przed którym stanął nasz bohater? Jak byś go sformułowała? Jak, twoim zdaniem, może go rozwiązać?

Uwaga: Głośne myślenie, zarówno w wykonaniu n/n, jak i u/u, pozwala prześledzić proces szukania rozwiązania (jednego lub kilku), nazywania na bieżąco rodzących się wątpliwości, sprawdzania różnych wariantów, szukania brakujących danych. Głośne myślenie pokazuje, że do właściwego rozwiązania dochodzi się powoli, często na wycucie lub metodą prób i błędów. Ośmiela i zachęca do samodzielnego myślenia i popełniania błędów - pokazuje, jak je wykryć, jak się z nich wycofać, jak skorygować tok rozumowania (analizy, konstruowania modelu)/sposób rysowania.

10. KROK PO KROKU

- A teraz krok po kroku pokażę wam, jak wykonuje się to doświadczenie – po prostu uważnie obserwujcie moje kolejne działania. Na koniec wypiszę na tablicy poszczególne etapy, a następnie każdy z was spróbuje równolegle ze mną wykonać eksperyment według tego planu. Uwaga! Zaczynam pokaz.
- Zobaczcie, jak wygląda ta rozprawka/recenzja/mapa myślowa/schemat/rysunek. To dobry przykład pracy, która spełnia kryteria/warunki/wymagania, o których mówiliśmy na początku zajęć. Przyjrzyjcie się dokładnie rysunkowi/przeczytajcie uważnie rozprawkę/obejrzyjcie fotokast/prześledźcie sposób opisywania doświadczenia i, wzorując się na tej pracy, wykonajcie sami to zadanie.
- Będziemy teraz krok po kroku rozwiązywać na tablicy to zadanie, tak byście mogli następne, podobne, choć nieidentyczne, wykonać już sami/w parach/w zespołach.

Uwaga: Ważnym elementem skutecznego nauczania jest opisywanie i wyjaśnianie na bieżąco tego, co robią n/n (lub u/u przy tablicy – zwykłej czy interaktywnej) oraz modelowanie działań u/u. Modelować można wszystko – myślenie podczas rozwiązywania zadania, czytanie ze zrozumieniem tekstów literackich czy informacyjnych, myślenie naukowe i przeprowadzanie doświadczeń, korzystanie ze źródeł historycznych, programowanie prostej gry edukacyjnej na komputerze czy rzut piłką do kosza... W takim ćwiczeniu umiejętności/sposobu pracy pod kierunkiem nauczyciela ważne jest wyodrębnienie głównych kroków/elementów składających się na cały proces dociekania i przećwiczenie ich wspólnie z u/u, którzy następnie – na lekcji lub w ramach pracy domowej – będą dalej ćwiczyć biegłość/szybkość/krytyczne myślenie.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

11. KRÓTKA PIŁKA

- Spróbujcie - bez dłuższego zastanawiania się - odpowiedzieć na następujące pytanie.
- Zapiszcie szybko swoje rozwiązanie na kartce, a potem spójrzcie na tablicę i sprawdźcie, czy zrobiliście to w podobny sposób.
- Oszacujcie, ile będzie kosztować/jak długo trzeba byłoby czekać/ile lat zabierze wybudowanie/ile osób/co ile minut...
- A teraz błyskawiczna „wymiana piłek” – jedna osoba zadaje krótkie pytanie innej, ta szybko odpowiada i pyta kolejną...

Uwaga: Taki typ interakcji pozwala n/n utrzymać tempo zajęć, zaangażować uczniów, którzy na chwilę wyłączyli się z lekcji. Pokazuje też, że nie każda odpowiedź musi być perfekcyjnie dopracowana, a n/n pozwala zorientować się w tempie pracy poszczególnych u/u. Forma ta jest szczególnie polecana, gdy n/n podzieli materiał lekcyjny na mniejsze fragmenty, które łatwiej przyswoić. Czasami takie „szybkie podania” mają większy sens, niż pisemny sprawdzian czy szczegółowe odpytywanie.

12. STOP-KLATKA

- Przerwijmy na chwilę analizę/dyskusję/opowieść/grę/ćwiczenia/eksperyment i sprawdźmy, w jakim teraz jesteśmy momencie.
- Zanim przejdziemy dalej, zobaczmy, czego już się dowiedzieliście i na jakim etapie pracy jesteście.
- Teraz czas na stop-klatkę. Zatrzymajmy się w tym miejscu na chwilę i zapiszmy na tablicy to pojęcie/pytanie/stwierdzenie/hipotezę. Co już wiemy na ten temat?
- Sprawdźmy teraz, czego już nauczyliście się na dzisiejszej lekcji – niech każdy wykona to zadanie/wykonajcie to zadanie w parach, a wtedy przekonamy się, czy możemy już zacząć zajmować się kolejnym pytaniem/problemem.
- A teraz zatrzymajcie się na chwilę i zastanówcie się, jak się czujecie z tym, co się wydarzyło w czasie gry edukacyjnej/debaty/ćwiczenia?

Uwaga: Taka krótka, dynamiczna przerwa tylko pozornie zaburza tok pracy. W rzeczywistości może ułatwić przebieg zajęć, pozwala bowiem zarówno u/u, jak i n/n zorientować się, na jakim etapie pracy jest klasa i szybko zrekapitulować dotychczasowy przebieg zajęć, znaleźć luki i skorygować błędy. U/U mogą też sami zorientować się, na ile przybliżają się do celu zajęć i kryteriów sukcesu określonych przez n/n, czego już się nauczyli, a czego jeszcze nie i poinformować o tym nauczyciela. Inny charakter ma stop-klatka, gdy chcemy przy jej pomocy sprawdzić reakcje, odczucia i wrażenia uczniów: dzięki wypowiedziom u/u możemy zorientować się, jak przeżywają oni to, co się dzieje na lekcji i w jakim kierunku poprowadzić dalej zajęcia – socjodramę/dyskusję/debatę klasową.

13. SZYBKA NOTATKA/FISZKA

- A teraz sporządźcie krótką notatkę z tekstu, który przeczytaliście/filmu/mini wykładu/obserwacji/doświadczenia – nie powinna być dłuższa niż...
- Wypisz z tekstu/wykładu/lekcji 3-4 słowa/pojęcia/zjawiska twoim zdaniem kluczowe i krótko je objaśnij lub oznacz własnym symbolem.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- Wykonajcie indywidualnie/w parach/w małych zespołach fiszkę, która zawiera wyłącznie najważniejsze informacje na temat...
- Sporządźcie notatkę z tej lekcji, zapisując główne wiadomości w formie kilku symboli (znaków)/mapy myślowej, zawierających tylko najważniejsze waszym zdaniem treści/zasady/pojęcia/sposoby rozwiązania tego problemu.

Uwaga: Szybka notatka pomaga u/u samodzielnie/w parach/w zespołach skupić uwagę na kilku najważniejszych informacjach/pojęciach/zasadach, a czasem nawet tylko jednej. Pozwala samodzielnie nazwać te elementy i zanotować je na swój sposób, co ułatwia zapamiętanie, przyswojenie oraz użycie tej wiedzy w dalszej pracy. Dodatkowo zastosowanie symboli/znaków uruchamia głębsze procesy poznawcze i ułatwia zapamiętanie tych treści oraz powiązanie ich z innymi informacjami.

14. GRUPY/ZESPOŁY/KRĘGI

- Podzielcie się sami na kilkusobowe zespoły i usiądźcie tak, byście mogli wygodnie ze sobą pracować.
- Teraz utworzę kilka czteroosobowych grup, z których każda dostanie inne/to samo zadanie do wykonania. Na tablicy (zwykłej lub interaktywnej) podam instrukcję do pracy w grupach/jak usiądziecie przy wspólnych stolikach, rozdram wskazówki do pracy zespołowej. Wylosujemy zaraz składy kilkusobowych zespołów, w których będziecie dalej pracować nad tym zadaniem/projektem/rozwiązaniem/tekstem/scenariuszem/doświadczeniem.
- Utwórzcie pięć kręgów, w których będziecie wspólnie analizować wybrany fragment tekstu. Następnie utworzymy kolejne kręgi w taki sposób, by w każdym kręgu znalazła się jedna osoba z każdej grupy, a następnie kolejno nauczycie innych tego, co sami wcześniej przyswoiliście.

Uwaga: Praca zespołowa to jeden z najskuteczniej aktywizujących u/u i najbardziej efektywnych sposobów uczenia się. Warto pamiętać, że można ją zastosować zarówno przy bardzo krótkich zadaniach (np. spisanie pytań do tekstu/omówienie wniosków z doświadczenia/sporządzenie notatki czy fiszki), jak i tych poważniejszych (np. przeprowadzenie doświadczenia/rozwiązanie zadania problemowego/wykonanie schematu lub modelu zjawiska), a przede wszystkim podczas realizacji projektów edukacyjnych. Najczęściej stosuje się jeden z trzech sposobów podziału klasy: a) uczniowie dobierają się sami; b) nauczyciel wyznacza skład zespołów; c) odbywa się losowanie. Gdy chodzi o szybką pracę zespołową, można poprosić uczniów, by pozostali na swoich miejscach i odwrócili się do siebie tak, by powstało kilka grup o podobnej liczbie członków. W zależności od intencji nauczyciela i celu aktywności, każdy z zespołów może dostać inne/takie samo zadanie. Od nauczyciela zależy także, czy zaproponuje zespołom określenie ról w zespole – lider, protokolant, sprawozdawca itp.

15. DYSKUSJA

- Proponuję, byśmy teraz wspólnie podyskutowali o tym tekście/filmie/problemie/nagranie/obrazie. Zanim przejdziemy do dyskusji, ustalmy/przypomnijmy jej reguły – nauczyciel je wyświetla/odczytuje z plakatu/prosi u/u o przypomnienie zasad. Głosu będzie udzielać moderator – dziś zostanie nim B., a czasu wypowiedzi będzie pilnować C.
- Otwieram dyskusję na temat możliwych sposobów rozwiązania tego problemu w naszej miejscowości. Przypominam pytanie kluczowe z początku zajęć – spróbujcie do niego nawiązać w swoich wypowiedziach.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- Zaraz przejdziemy do krótkiej dyskusji nad wnioskiem, który przedstawił nam zespół X. Proszę, byście w grupach zastanowili się, czy zgadzacie się z tym wnioskiem i sformułowali argumenty uzasadniające wasze zdanie.
- Dyskusję przeprowadzimy w trzech turach – najpierw dyskutować będą ze sobą osoby, które uważają, że najlepsze jest rozwiązanie A, potem zwolennicy rozwiązania B, a następnie ci, którzy nie są pewni, jaki wybór jest dla naszej szkoły/klasy/ gminy/Polski/świata najlepszy. Pamiętajcie, że możecie w wyniku dyskusji zmienić zdanie.

Uwaga: Dyskusja to jedna z tych metod pracy na lekcji, które potem najbardziej przydają się w codziennym życiu. Biorąc udział w rozmowie, młodzi ludzie uczą się słuchać innych, stawiać pytania, formułować i wyrażać własne zdanie, skupiać się na argumentach merytorycznych, a nie osobistych, z szacunkiem odnosić się do rozmówców, dochodzić do wspólnego stanowiska lub wyraźnego nazwania rozbieżności, a także pilnować kolejności i czasu wypowiedzi czy otwierać i zamykać spotkanie. Dyskusje mogą być długie (np. cała lekcja w formie dyskusji) lub krótkie (np. 10-15 minut); może w nich brać udział cała klasa lub kilkoro uczestników (wylosowanych/ wybranych/przedstawicieli zespołów/ ochotników itp.); mogą mieć określoną strukturę, plan i formułę lub luźny charakter, gdzie zasady ograniczają się jedynie do nieprzerywania sobie nawzajem, wzajemnego szacunku i trzymania się tematu. Są dyskusje wcześniej zaplanowane i przygotowane (np. na tzw. „odwróconej lekcji”, do której u/u przygotowują się w domu lub bibliotece) lub organizowane *ad hoc*, gdy u/u sami zaczynają spontanicznie o czymś rozmawiać, a nauczyciel widzi wartość takiej wymiany opinii. Zawsze jednak warto zadbać, by w dyskusjach brali udział wszyscy uczniowie (nie wszyscy naraz!) i zachęcać do zabierania głosu osoby mniej śmiałe lub z innych powodów rzadziej włączające się do rozmowy. Można także dyskusję zorganizować w sposób „schodkowy” – zaproponować, by u/u najpierw samodzielnie się do niej przygotowali, potem podyskutowali w małych zespołach, a dopiero w trzecim kroku – na forum klasy. Niektórzy n/n w trakcie dyskusji proponują „stop-klatkę” lub „szybką notatkę”, by uczniowie mogli zapisać swoje spostrzeżenia, pytania czy wnioski. Należy zachęcać do powoływania się na źródła i cytowania ich. Dyskusja powinna być powiązana z celami zajęć, może odnosić się do pytania kluczowego, warto też opracować kryteria sukcesu: ogólne – dotyczące sposobu dyskusji i specyficzne – dotyczące treści rozmowy.

16. ZA I PRZECIW

- Spróbujmy wymienić/wypisać wszystkie argumenty, które przemawiają za tym rozwiązaniem/tezą/interpretacją/stanowiskiem/pomysłem. A teraz wypiszcie/(wymieńcie argumenty przeciw. Wypiszmy je w dwóch kolumnach na tablicy/kartce/w prezentacji. Niech każdy sprawdzi, które argumenty za i przeciw są dla niego najbardziej przekonujące, a które uważa za mało istotne.
- Przeprowadzimy teraz debatę za i przeciw – osoby, które bronią tezy siadają/stają po jednej stronie, a te, które się z nią nie zgadzają –po drugiej.
- Nasza debata za i przeciw będzie miała formułę tzw. akwarium – kilkoro z was usiądzie na środku klasy, a pozostali będą się przysłuchiwać rozmowie i notować najbardziej trafne argumenty czy pytania, które warto zadać. Po pierwszej rundzie kolejne osoby będą mogły zająć miejsce w akwarium i wziąć aktywny udział w debacie.

Uwaga: Debatę może przybierać różne formy, mniej lub bardziej rozbudowane. Najbardziej sztywne reguły ma tzw. debata oksfordzka, w której dwie strony bronią przeciwstawnej tezy, a w końcowej części słuchacze głosują, z którym stanowiskiem się zgadzają (wcześniej mogą też na ściśle określonych zasadach włączyć się w debatę). Warto jednak pamiętać, że czasami zamiast organizować długą debatę, wystarczy dać u/u możliwość

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

sformułowania argumentów i szybkiego wyrażenia własnego zdania (np. w formie minigłosowania), a nawet poprzestać na wypisaniu argumentów i zachęcić, by do następnych zajęć u/u zastanowili się, z którymi się zgadzają, a z którymi – nie. Ważne jest samo zajęcie pozycji o umiejętność uzasadnienia swojej opinii, a także – próba zrozumienia argumentów drugiej strony.

17. LOSOWANIE ZAMIAST ZGŁASZANIA SIĘ

- Nie zgłaszajcie się do odpowiedzi – ja będę za każdym razem losować osobę, którą poproszę o wypowiedź (wyjaśnienie sposobu rozwiązania/podanie wyniku/sformułowanie pytania).
- Będziecie pracować nad zadaniem w sześciuosobowych zespołach. Odliczycie kolejno od 1 do 6, a ja co kilka minut będę rzucał/-a kostką do gry i losował/-a po jednej osobie z każdej grupy, która odpowie na moje pytanie lub wyjaśni, czym się teraz zajmujecie/powie, jaką macie hipotezę/stwierdzi, na jakim etapie jesteście/opisze, do jakich wniosków doszliście itp.
- Na tych zajęciach nie musicie się zgłaszać – ja będę losować osoby, które będą odpowiadać na pytanie/rozwiązywać zadanie przy tablicy/wyjaśniać innym, jak coś zrobiły. Napiszcie swoje imiona na małych kartonikach/kartkach papieru/płaskich patyczkach od lodów/pięteczkach do ping-ponga – jeśli imiona się powtarzają, dodajcie inicjał nazwiska czy wybrany symbol. Wasze wizytówki z wypisanymi imionami włożę do pudełka (woreczka) i będę za każdym razem losować imię jednej osoby/imiona kilkorga u/u, które poprosimy o odpowiedź/zadanie pytania/pokazanie swojej pracy/podanie rozwiązania zadania.

Uwaga: Z wielu obserwacji i badań wynika, że świadomość u/u, że to właśnie oni mogą zostać poproszeni o odpowiedź, podnosi poziom uwagi i koncentracji. I przeciwnie – gdy z góry wiadomo, że do odpowiedzi zgłoszą się znowu te same najszybsze i najodważniejsze osoby, pozostałe tracą zainteresowanie zadaniami, łatwo się wyłączają, kryjąc za plecami „prymusów”. Ostatnio na całym świecie coraz częściej odchodzi się od zachęcania u/u do zgłaszania się – są nauczyciele, którzy zasadę losowania stosują na wszystkich swoich lekcjach, a uczennice i uczniowie mogą się zgłaszać tylko wtedy, gdy mają jakieś propozycje, pytania, wątpliwości lub chcą poprosić kogoś o pomoc.

18. WYBÓR NALEŻY DO CIEBIE

- Oto kilka zadań do wyboru – każda/każdy z was może sam/-a zdecydować, którym problemem chce się teraz zająć.
- Tym razem zadanie domowe możecie sobie wybrać sami. Oto kilka moich propozycji, ale jeśli macie własny pomysł, zgłoście go i skonsultujcie ze mną.
- Zdecydujcie sami, w jaki sposób chcecie przeprowadzić ten projekt: jakie działania podejmiecie, jak ma wyglądać ostateczny efekt waszej pracy, komu i w jaki sposób chcecie go zaprezentować.
- Możecie sami wybrać strony internetowe, narzędzia i aplikacje komputerowe, które chcecie wykorzystać, przygotowując lekcję dla całej klasy. Ważne jest jednak, żeby były one dopasowane do potrzeb odbiorców/celu zajęć/możliwości technicznych w szkole.

Uwaga: Możliwość wyboru sposobu pracy lub konkretnego zadania zwiększa motywację u/u i powoduje, że czują się oni bardziej odpowiedzialni za jej wykonanie i rezultat. Warto zatem zadbać, by przynajmniej co jakiś czas mogli podjąć taką decyzję. Wymaga to od n/n pewnego wysiłku – muszą oni opracować co najmniej dwa warianty wybranego ćwiczenia lub zadania domowego, jednak większe zaangażowanie uczniów to rekompensuje. Ja dowodzą badania – im większą kontrolę u/u czują nad tym, co robią, tym chętniej i efektywniej pracują.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

19. PRZED, W TRAKCIE I PO

- Pracę nad tekstem/filmem/wykładem podzielimy na trzy etapy: a) przygotowanie, b) studiowanie - czytanie/oglądanie/słuchanie, c) przemyślenie i podsumowanie. Najpierw zastanów się, co już wiesz na dany temat, co o tym słyszałeś lub czytałeś, jakie pytania z tym związane rodzą się w twojej głowie. Możesz sprawdzić wątpliwości w internecie lub słowniku albo zapisać pytanie, na które chciałbyś znaleźć odpowiedź. W trakcie lektury/wykładu staraj się wyobrażać sobie to, o czym czytasz lub słuchasz – ludzi, przedmioty, zdarzenia. Nie bój się skojarzeń, zastanawiaj się np. z czym się zgadzasz, a z czym nie. Gdy widzisz jakieś luki w informacji, zapisz pytanie. Sprawdzaj, czy twoje wstępne przypuszczenia były słuszne. Rozpoznaj/zaznacz te fragmenty, które nie w pełni rozumiesz i wróć do nich po lekturze/wykładzie. Poszukaj innych źródeł lub poproś kogoś o pomoc, by wyjaśnić to, czego nie rozumiałeś. Podsumuj to, co przeczytałeś, napisz streszczenie lub zanotuj główną myśl. Zastanów się, jak możesz wykorzystać to, czego się dowiedziałeś i co powinieneś jeszcze poznać. Jeżeli coś budzi twój sprzeciw, napisz krótką polemikę.
- Podzielimy pracę na trzy etapy – najpierw przyjrzymy się temu, czego do tej pory dowiedzieliście na ten temat, potem będziemy notować nowe elementy i informacje oraz zastanawiać się, na ile zmieniają one nasze postrzeganie tego zagadnienia, a wreszcie sprawdzimy, co z tego wynika i jak możemy wykorzystać nową wiedzę i umiejętności do rozwiązania problemu, o którym rozmawialiśmy na poprzednich zajęciach. Niech każdy podzieli kartkę na trzy części/przygotuje trzy kartki i zapisze trzy nagłówki: „przed”, „w trakcie” i „po”.

Uwaga: Taką formułę pracy warto stosować nie tylko do analizy pojedynczego tekstu czy zagadnienia, ale także do całej lekcji. U/u proszeni są wówczas o przygotowanie się do zajęć właśnie poprzez refleksję nad tym, co już wiesz i potrafisz w danej dziedzinie (np. praw człowieka czy rozpoznawania roślin) i odszukanie dodatkowych materiałów w sieci, wymyślenie/wypisanie pytań (etap A). Następnie na lekcji słuchają wykładu, czytają tekst czy już tylko o nim dyskutują i rozwiązują powiązane z tematem zadania, polemizują, zastanawiają się, do czego zdobyte wiadomości i umiejętności mogą im się przydać (etapy B i C). N/n coraz częściej stosują też formułę lekcji odwróconej, prosząc uczniów, by przed zajęciami obejrzel wskazany materiał w internecie albo przeczytali odpowiedni fragment z podręcznika czy innego źródła, tak że na samych zajęciach nie przekazują już podstawowych informacji, a zamiast tego wyjaśniają wątpliwości, stawiają problemy do rozwiązania, prowadzą dyskusję lub zadają ćwiczenia wymagające wykorzystania zdobytej w domu wiedzy oraz na bieżąco wspierają uczniów w tej pracy.

20. ZADAJ PYTANIE

- Zapoznaliście się z tym ciekawym materiałem/wysłuchaliście mojego wykładu/obejrzelicie krótki film. Proponuję teraz, by każdy z was sformułował/zapisał na kartce/wymyślił jedno pytanie, które chcielibyście zadać mnie/autorowi/scenarzyście/ekspertowi z danej dziedziny.
- Słuchając wykładu/oglądając film, demonstrację doświadczenia/czytając tekst/analizując wykres zapiszcie pytania, które przychodzą wam do głowy. Będziecie mogli je potem zadać koleżance/koledze z ławki, uczniom-ekspertom albo mnie. Sprawdzimy, jakie pytania się powtarzają/na które potrafimy wspólnie odpowiedzieć/na które odpowiedzi będziemy musieli poszukać po zajęciach.
- Wymyślcie teraz kilka pytań, które moglibyście zadać temu przedmiotowi, gdyby umiał mówić/tej postaci historycznej/ulubionemu bohaterowi tej książki i zamieście je na naszej platformie. Na następnych zajęciach każdy wylosuje jeden zestaw pytań i w domu przygotowuje na nie odpowiedzi.
- Jak może brzmieć pytanie badawcze, na które chcielibyśmy znaleźć odpowiedź? Co chcemy sprawdzić i jaką mamy wstępną hipotezę?

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Uwaga: Zadawanie pytań w większym stopniu niż udzielanie odpowiedzi kształci umiejętność krytycznego myślenia, szukania podobieństw i różnic, związków i zależności, rozwija też ciekawość i umiejętność komunikowania się. U/u przekonują się, że dobre pytanie to klucz do zrozumienia świata – innych ludzi, zjawisk fizycznych czy chemicznych oraz że praca naukowa to w gruncie rzeczy gotowość do ciągłego dziwienia się oraz właśnie umiejętność stawiania pytań.

21. EKSPERCKA RADA

- W klasie jest z pewnością kilka osób, które wiedzą więcej na ten temat (przed lekcją poszukały informacji w bibliotece/internecie). Zostaną one teraz waszymi ekspertami/ekspertkami – możecie do nich podchodzić z pytaniami, prośbą o pomoc czy wyjaśnienie czegoś.
- Kto z was ma wiedzę na temat/zna się na/potrafi/jest w stanie..., niech podniesie rękę. Stańcie teraz w rogach klasy/z tyłu sali/przy tych sześciu stolikach. A zatem mamy kilkoro ekspertów w dziedzinie... – to właśnie oni przedstawią wam sposób.../to właśnie ich będziecie mogli prosić o pomoc, gdy napotkacie na jakieś problemy.

Uwaga: Można zastosować inne sposoby szukania ekspertów – n/n wyznaczają ich sami według własnej wiedzy/przeprowadzają losowanie, a każda wylosowana osoba dostaje dodatkowy materiał, z którym musi się zapoznać (może konsultować się z n/n). By ułatwić sobie i u/u pracę, warto ekspertów wylosować odpowiednio wcześniej przed zajęciami i poprosić, by dokładnie przestudowali dany materiał w domu i/lub poszukali dodatkowych informacji, tak by na następnej lekcji mogli rzeczywiście służyć koleżankom i kolegom swoją wiedzą i umiejętnościami.

22. ŚNIEŻNA KULA/KARUZELA

- Spróbujmy jak najlepiej wykorzystać to, że jest nas sporo i wykonajmy to zadanie, pracując metodą klasowej śnieżnej kuli. Najpierw porozmawiajcie o tym w parach, dbając by każdy miał czas na wyrażenie swojego zdania, potem pary połączą się w czwórki, a na koniec – w ósemki. Następnie każda z ósemek powinna ustalić wspólną propozycję (wersję scenariusza wystawy/wypowiedź/listę/schemat), by móc przedstawić ją pozostałym grupom. Sprawdzimy, na ile różnią się wasze pomysły i razem wypracujemy wspólną klasową wersję/przyjmujemy kilka najlepszych propozycji.
- A teraz podzielcie się na dwie równe grupy i stwórzcie dwa kręgi, stając twarzami do siebie. W parach, które powstały, będziecie rozmawiać ze sobą o... Każdy ma 2-3 minuty na przedstawienie swojego stanowiska/podzielenie się wiedzą i wrażeniami. Na mój znak przesuniecie się o jedno miejsce/jedną osobę w lewo/w prawo i z kolejną osobą będziecie rozmawiać na ten sam/nowy temat.

Uwaga: Ten sposób pracy nadaje się zarówno do aktywności wymagających dyskusji, wnioskowania i twórczego rozwiązania jakiegoś problemu, jak i do prostego zbierania faktów czy nawet uczenia się słówek. W obu wersjach u/u korzystają ze swoich wiadomości i umiejętności, a grupy inspirują siebie nawzajem. Oczywiście zamiast kuli rozpoczynającej się od par (2-4-8) można zastosować wariant 3-6-12, w zależności od tego, jaki efekt i ile odpowiedzi chcemy uzyskać. Wspólną pracę warto oczywiście poprzedzić krótszą lub dłuższą chwilą na samodzielne myślenie/tworzenie, tak by każdy przygotował się do rozmowy z innymi i naprawdę miał się czym z nimi podzielić.

23. DOTLEŃMY SIĘ!

- Zbliży się połowa zajęć, a więc czas na oddech. Otwórzcie okna. Dziś ćwiczenia rozciągające poprowadzą D. i Z.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- Przed dość trudnym, ale fascynującym zadaniem, które was czeka, warto się zrelaksować i dotlenić. Wyjdźcie z ławek i róbcie to, co ja.
- Mam wrażenie, że brakuje wam energii. Macie prawo być zmęczeni, to zadanie wymagało dużego skupienia. Otwieramy zatem okna, stajemy obok stolików i każdy/każda w swoim tempie wykonuje nasze klasyczne „10 ruchów dla ciała i ducha”.

Uwaga: Krótka, kilkuminutowa przerwa w lekcji na dotlenienie się, rozciągnięcie mięśni, oderwanie wzroku od kartki lub ekranu, podnosi efektywność pracy. To odpoczynek dla mózgu, relaks dla układu nerwowego, okazja, by uruchomić mięśnie, poprawić krążenie, co zalecają nie tylko fizjolodzy, ale także neurodydaktycy. Początkowy opór u/u przed tzw. gimnastyką śródlekcyjną z czasem znika, gdy nauczyciel jest konsekwentny i przełamie swój własny opór – najlepiej ćwiczyć razem z klasą!

24. ODGRYWAMY SCENKI

- Żeby lepiej zrozumieć tę sytuację, spróbujemy ją teraz odegrać. Kto chciałby wejść w role głównych uczestników zdarzenia?
- A teraz zainscenizujemy kilka miniscenek – będziecie mogli podchodzić po kolei i wypróbować różne możliwe rozwiązania konfliktu. Można improwizować.
- W socjodramie, którą odegramy, mniej ważne są cechy postaci, a ważniejsze społeczne role, które pełnią. Oto scenariusz.

Uwaga: Odgrywanie scenek to sposób pracy, który silnie angażuje u/u emocjonalnie, pozwala lepiej zrozumieć motywacje i zachowania bohaterów dzieł literackich i filmów oraz konflikty wartości/złożoność problemów, z którymi się zmagają. Scenki mogą mieć różny charakter – w psychodramie chodzi bardziej o indywidualne motywacje i postawy, w socjodramie zaś ważniejsze są role społeczne (obywatelka/urzędnik/policjantka/sprzedawca/dyrektorka szkoły/szef firmy/przywódczyni ruchu społecznego) i związane z nimi wzory zachowań czy normy społeczne (a także ich przekraczanie). Scenki mogą być improwizowane – u/u dostają wówczas tylko ogólne wskazówki (np. „Jesteś klientką banku i chcesz założyć konto dla swojej firmy”) lub odgrywane według wcześniej przygotowanego scenariusza. W tym drugim przypadku warto wcześniej rozdać odpowiednie materiały, a nawet ustalić, kto będzie grał jaką rolę, chyba że scenka jest krótka i wystarczy pokazać scenariusz „aktorom” na kilka minut przed jej odegraniem. Ta forma pracy jest częściej stosowana na przedmiotach humanistycznych, społecznych, lekcjach języków obcych, ale niekiedy korzystają z niej także n/n przyrody czy nawet matematyki, gdy chcą w obrazowy i zabawny sposób zilustrować jakieś zjawiska (np. symbiozę organizmów żywych/reakcje chemiczne/konstruowanie obwodów elektrycznych). W odgrywaniu ról równie ważne jak sama scenka jest dobre wprowadzenie do niej – dobór materiałów, informacji o postaciach, których role mają odgrywać u/u, zarysowanie kontekstu historycznego czy społecznego, wyjaśnienie przepisów prawnych lub innych zasad, którymi bohaterowie powinni się kierować w tej sytuacji. Konieczne jest omówienie przebiegu socjodramy, zachowań i odczuć uczestników, przyczyn lub skutków tego zdarzenia itp., w zależności od celu ćwiczenia. Koniecznie trzeba wyraźnie zaznaczyć moment rozpoczęcia scenki, a dla aktorów – wejścia w role i wyjścia z nich! Uczniowie niebiorący udziału w dramie powinni uważnie ją oglądać (można im wręczyć wskazówki/pytania), mogą również zastąpić aktorów, jeśli nauczyciel wcześniej to przewidział i zapowiedział.

25. SPRAWDŹCIE SIĘ SAMI/SAME

- Dzisiejszej pracy nie będę oceniać – najlepiej ocenicie ją sami. Dlatego kluczowe jest, żeby naprawdę dobrze zrozumieć, co będzie w niej najważniejsze i na co głównie macie zwrócić uwagę.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- A teraz czas, żebyście sami sprawdzili, w jakim stopniu zdobyliście wiadomości i umiejętności, o których mówiliśmy na początku lekcji/rozdziału. Oto zadania do wykonania oraz konkretne wskazówki, jak oceniać swoją pracę.
- Przekażcie swoją pracę koleżance/koledze – sprawdźcie je sobie nawzajem, a potem porozmawiajcie o nich. Nie zapomnijcie się nawzajem docenić za to, co zostało zrobione dobrze. Jeśli znajdziecie jakieś błędy, luki lub niedociągnięcia (tylko takie, które odnoszą się do kryteriów sukcesu) – wskaźcie je autorce/autorowi. Na podstawie tych wskazówek poprawcie pomyłki (każdy swoje) i uzupełnijcie braki – najlepiej od razu.

Uwaga: Samoocena oraz ocena koleżeńska to nie tylko sposoby oceniania, ale przede wszystkim nauczania. By ocenić pracę swoją lub koleżanki/kolegi u/u muszą zapoznać się z kryteriami sukcesu i dobrze je zrozumieć, a także uważnie przeczytać/obejrzyć tekst/rysunek/rozwiązanie. Ocena koleżeńska nigdy nie powinna kończyć się wystawieniem stopnia. Samoocena ułatwia u/u zrozumienie mocnych i słabych stron swojego dzieła, a także pozwala spojrzeć z poziomu meta na proces swojego uczenia się i zobaczyć, co sprawia nam największą trudność oraz nauczyć się rozpoznawać i płynniej pokonywać te fazy pracy/procedury, które stanowią „wąskie gardło” w naszym myśleniu/pisaniu/liczeniu lub przy wykonywaniu konkretnych zadań (np. zamianie ułamków zwykłych na dziesiętne czy układaniu wzorów reakcji chemicznych).

26. ŚWIATŁA DROGOWE I INNE ZNAKI

- Zależy mi, by się dowiedzieć, czy zrozumieliście to zjawisko, o którym dziś się uczyliście/czy umiecie rozwiązywać ten rodzaj zadań/czy wiecie, jak odróżnić... Proszę, by wszystkie osoby, które uważają, że dobrze to rozumieją/potrafią/wiedzą podniosły kartkę w kolorze zielonym; te, które mają jakieś wątpliwości – żółtą, a te, które czują się jeszcze bardzo niepewnie/nie rozumieją/nie potrafią/nie wiedzą – czerwoną. Dzięki temu będę w stanie pomóc wszystkim, którzy tego potrzebują, a także lepiej zaplanować następne ćwiczenia i lekcje.
- Każdy z was ma na stoliku trzy stożki z kolorowego papieru. Niech wszyscy położą na górze stożek w odpowiednim kolorze – zielonym, żółtym lub czerwonym, w zależności od tego, jak wam idzie rozwiązywanie tego problemu. Spróbuję podejść do wszystkich, którzy potrzebują pomocy, a jeśli takich osób będzie dużo, poproszę osoby z zielonymi stożkami o wsparcie.
- Sprawdzę teraz, na ile udało mi się pomóc wam w nauce pisania rozprawki(eseju/dialogów/opisu)/rozwiązywania takich zadań (problemów). Proszę, by u/u, którzy czują się już w tym całkiem pewnie, położyli na stoliku zieloną kartkę; ci, którzy potrzebują jeszcze nieco pomocy – żółtą; a ci, którzy chcą jeszcze raz to dokładnie przećwiczyć – czerwoną.
- Czy możemy teraz przejść dalej, czy też są osoby, które chciałyby, żebyśmy jeszcze raz powtórzyli całe to rozumowanie/wyjaśnienie/ćwiczenie/doświadczenie? Jeśli nie jesteście gotowi iść dalej, podnieście znak zakazu jazdy. Dowiem się dzięki temu, ile osób potrzebuje jeszcze powtórek/ponownego przećwiczenia tego fragmentu/pomocy.

Uwaga: „Światła drogowe” to jeden ze sposobów pracy z uczniami od lat promowany przez Centrum Edukacji Obywatelskiej w ocenianiu kształtującym, pozwalającym uczniowi skuteczniej się uczyć (patrz: publikacje CEO na ten temat). Taka informacja zwrotna, uzyskiwana na bieżąco od u/u, pozwala n/n sprawdzić, w jakim stopniu klasa opanowała dany materiał i ćwiczone umiejętności; udzielić pomocy osobom, które jej potrzebują; powtórzyć materiał z całą klasą lub kilkorgiem uczniów; wyłonić „ekspertów”, którzy dosiędą się do grup osób

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

potrzebujących pomocy i je wesprą; zmniejszyć lub zwiększyć tempo pracy; różnicować zadania na lekcji i prace domowe; stworzyć grupy samokształceniowe na platformie edukacyjnej, zaplanować następne zajęcia i dalszą pracę. Oczywiście nie muszą to być koniecznie kartoniki w trzech kolorach – równie dobre będą chorągiewki, wybrane znaki drogowe, w zasadzie można tu używać dowolnych ustalonych symboli i znaków, które uczniowie mogą do tego sami wykonać. Najprostszą formą uzyskania szybkiej informacji zwrotnej, niewymagającą żadnych dodatkowych pomocy, może być skierowana do u/u prośba o odpowiednie ustawienie kciuka, w zależności od tego, jak oceniają swój poziom biegłości/zrozumienia/wykonania – w górę, poziomo lub w dół. Gest ten, zwłaszcza w dużej klasie, jest jednak mało wyrazisty, poza tym zajmuje rękę, a kolorowy kartonik można po prostu położyć na ławce.

27. DOCEŃMY SIĘ!

- Chcę was pochwalić za koncentrację/wytrwałość/współpracę/kreatywność/staranność/poczucie humoru na dzisiejszej lekcji.
- Udało wam się wspólnie wykonać skomplikowane doświadczenie i w zespołach porozmawiać o jego przebiegu. Jestem pod wrażeniem.
- To jest naprawdę trudne zadanie. Obawiałam się, że będziecie próbować rozwiązać je sztapowo, ale widzę, że macie dużo wyobraźni i odwagi. Pracujcie zatem dalej.
- Realizowaliście ten projekt w zespołach – proponuję, byście teraz docenili swoją pracę i powiedzieli sobie wspólnie, z czego jesteście najbardziej zadowoleni.
- A teraz w pełni zasłużone nagrody – wirtualne medale dla wszystkich, którzy ukończyli ten dział i zamieścili na platformie swoje prace.
- I na koniec niespodzianka – specjalna odznaka dla tych, którzy zrobili największe postępy w ciągu ostatniego miesiąca.

Uwaga: Docenianie wysiłków i efektów pracy u/u zwiększa ich motywację, satysfakcję, a nawet daje poczucie szczęścia, o co w szkole nie zawsze jest łatwo. Z badań wynika, że bardziej pomagają się uczyć ustne pochwały i wyrazy uznania niż nagrody materialne (np. książki czy dyplomy), także dlatego, że informacja słowna jest zwykle konkretna i może być udzielana częściej. Zaleca się, by doceniać pracę wszystkich u/u, a zwłaszcza tych, którzy robią największe postępy, niezależnie od tego, z jakiego poziomu biegłości/wyników startowali. N/n mogą (i powinni) chwalić pojedyncze osoby, zespoły uczniowskie, a także całą klasę. Warto dbać o to, by nikogo nie pomijać, w tym u/u,, którym jest szczególnie trudno pracować (z powodu wcześniejszych braków, sytuacji rodzinnej, wyposażenia kulturowego, pozycji społecznej w klasie, indywidualnych potrzeb edukacyjnych czy problemów emocjonalnych). Komunikaty doceniające wysiłek i pracę u/u można wypowiadać zarówno podczas lekcji (np. gdy uczniowie pracują), jak i na koniec zajęć czy po zamknięciu jakiegoś działu – trzeba jednak zawsze dbać, by przekaz był autentyczny i odnosił się do tego, co naprawdę u/u robią. Inaczej pochwały będą przyjmowane z nieufnością i nie wpłyną dobrze na jakość pracy ani klimat lekcji. Równie cenne, a często nawet cenniejsze, są pozytywne informacje od koleżanek i kolegów, a także docenianie własnych wysiłków i osiągnięć przez każdego/każdą z u/u, warto więc przy każdej okazji włączać ten element do samooceny.

28. RUNDA BEZ PRZYMUSU I INNE PODSUMOWANIA

- A teraz krótkie podsumowanie. Napisz dużymi literami na kartce jedno słowo/zdanie, które najsilniej kojarzy ci się z.../które najlepiej oddaje treść książki, lekcji.../które najtrafniej opisuje twoje samopoczucie. Na mój znak podnieście wszyscy swoje kartki i sprawdźcie, co napisali

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

inni. Niech każdy znajdzie jeden zapis, który jest najbardziej zbliżony do jego słowa/zdania i jeden, który go zaintryguje/którego nie rozumie

- Na koniec zajęć proponuję rundę bez przymusu: wszyscy siadają w kręgu (albo, pozostając w ławkach, odwracają się tak, żeby wszystkich widzieć) i po kolei bardzo krótko podsumowują zajęcia. Powiedźcie, co było dla was najciekawsze, czego nowego się dowiedzieliście, co was zaskoczyło, co chcielibyście jeszcze przećwiczyć... Jeśli ktoś naprawdę nie chce zabrać głosu, może powiedzieć „pas” albo „dziś dziękuję”, zachęcam jednak wszystkich do choćby najkrótszych wypowiedzi.
- Zbierzmy teraz wspólnie to, czego dziś się nauczyliśmy. Słuchajcie uważnie, co mówią wasi przedmówcy, by dodawać tylko informacje/obserwacje/wnioski, których wcześniej nikt nie zgłosił.
- Niech każdy zapisze na małej kartce jedną rzecz, która szczególnie go przekonała/zdziwiła/którą dobrze zapamiętał/z której jest najbardziej zadowolony. Wychodząc z sali, połóżcie swoje kartki na moim stoliku.

Uwaga: Podsumowanie to ważny, a często niedoceniany fragment zajęć. Pozwala wyłowić elementy/pojęcia/zależności/procedury najważniejsze dla u/u, a n/n umożliwia sprawdzenie efektów ich pracy – co u/u wynoszą z zajęć, a nad czym warto dalej pracować. Takie domknięcie lekcji ułatwia też u/u utrwalenie materiału, równocześnie budując poczucie wspólnego pokonywania nie zawsze łatwej drogi. Podsumowania mogą być dokonywane wspólnie przez całą klasę – są wtedy zwykle cenniejsze, ale też bardziej czasochłonne. Inna wersja to podsumowania indywidualne (każdy pisze na karteczce lub w zeszytach jedną rzecz, której się dowiedział lub z której jest zadowolony)/w parach/trójkach/zespołach.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

WIĘCEJ O SPOSOBACH NA DOBRĄ LEKCJĘ:

Publikacje internetowe

UCZYĆ INACZEJ

<http://www.ceo.org.pl/pl/koss/dla-nauczycieli/uczyc-inaczej>

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE. ZESZYTY 1-7

<http://www.ceo.org.pl/pl/o-nas/publikacje-ocenie%20kszaltujace>

SKARBIEC OK

<http://www.ceo.org.pl/pl/ok/skarbiec-ok/inspiracje/artykuly-o-ok>

EKONOMIA W PRAKTYCE

<http://www.ceo.org.pl/pl/ekonomiawpraktyce>

Publikacje książkowe – seria „Biblioteki Szkoły Uczącej się” Centrum Edukacji Obywatelskiej

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE

Autor: Danuta Sterna

<http://www.civitas.com.pl/pl/p/Oceniwanie-Kszaltujace-w-praktyce/24>

POMYSŁ NA SZKOŁĘ Z KLASĄ

Autor: Grażyna Czetwertyńska, Magdalena Krawczyk, Karolina Lewestam,

<http://www.civitas.com.pl/pl/p/Pomysl-na-szkole-z-klasa/29>

BADANIE PRZEZ DZIAŁANIE

Tytuł oryginału: *How to Conduct the Collaborative Action Research*

Autor: Richard Sagor, tłumaczenie: Krzysztof Kruszewski

<http://www.civitas.com.pl/pl/p/Badanie-przez-dzialanie.-Jak-wspolnie-badac-zeby-lepiej-uczyc./30>

DUCH KLASY

Tytuł oryginału: *Strategies to Inspire Active Learning*

Autor: Merrill Hamrin, tłumaczenie: Agata Tomaszewska

<http://www.civitas.com.pl/pl/p/Duch-klasy.-Jak-motywowac-uczniow-do-nauki/1>

JAK OCENIAĆ ABY UCZYĆ

Tytuł oryginału: *Assessment for Learning. Putting it into practice*

Autor: Paul Black, Christine Harrison, Clare Lee, Bethan Marshall, Dylan Wiliam, tłumaczenie: Joanna Dutkiewicz

<http://www.civitas.com.pl/pl/p/Jak-oceniac-aby-uczyc-/23>

SZTUKA I TEORIA SKUTECZNEGO NAUCZANIA

Tytuł oryginału: *The Art and Science of Teaching. A Comprehensive Framework for Effective Instruction*

Autor: Robert J. Marzano, tłumaczenie: Antonina Kasprzak, Jakub Czernik, Agnieszka Kurzemska

<http://www.civitas.com.pl/pl/p/Sztuka-i-teoria-skutecznego-nauczania/45>

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

